

Het bestuur van de VLG wil u graag periodiek op de hoogte houden van de activiteiten en nieuwsberichten van de vereniging. Met de Nieuwsbrief willen we aandacht besteden aan verenigingsnieuws, aan recent verschenen publicaties, nieuws vanuit het wetenschapsgebied, aan evenementen, tentoonstellingen en lezingen/symposia, en aan berichten van zusterverenigingen.

In de vijfde Nieuwsbrief treft u onder andere een stuk aan over de *Agronomische-Historische Bijdragen* van de hand van Anton Schuurman, een aantal boekbesprekingen geschreven door Piet van Cruyningen en een in memoriam voor Gerard Trienekens.

We nodigen ieder van harte uit om gebruik te maken van de mogelijkheid om via deze Nieuwsbrief aandacht te vragen voor (de stand van zaken betreffende) hun onderzoek.

Verenigingsnieuws

Reminder: de ALV en Voorjaarssymposium

De ALV staat gepland voor 13 juni, en wel in Deventer. Het voorjaarssymposium zal ook dit jaar gekoppeld worden aan de ALV. Het symposium is georganiseerd rondom de tentoonstelling 'Nederland in 150 landschappen' in de Bergkerk in Deventer. Deze tentoonstelling met 150 werken uit de afgelopen anderhalve eeuw geeft een mooi overzicht van diverse landschapstypen uit vrijwel het hele land. Dankzij de inbreng van een achttal hedendaagse landschapsschilders wordt de lijn vanuit de 19e eeuw doorgetrokken naar het hier en het nu. Qua beleving wordt door de samenstellers van de tentoonstelling veel nadruk gelegd op het feit dat kunstenaars landschappen vooral aangrijpen om een gemoedstoestand tot uiting te brengen; het landschap als spiegel van de ziel dus.

De volgende drie sprekers zullen een lezing houden, uitgaande van het thema van de tentoonstelling:

- **Theo Spek** zal in zijn voordracht zich richten op de ontwikkeling van het begrip landschap en de invloed van de landschapsschilderkunst daarop.
- **Mans Schepers** zal iets vertellen over zijn onderzoek naar schoolplaten en de beeldvorming daarin op landschap en landbouw.
- **Gerrit van Oosterom** zal die middag een verhaal houden over onderzoek naar boeren op de buitenplaats en wat we hieruit kunnen leren over de agrarische wereld op en rondom deze buitenplaatsen.

Nog steeds actueel: nieuw bestuurslid gezocht!

De oproep aan de leden voor een nieuwe secretaris is nog steeds actueel. De huidige secretaris, Janny Bloembergen-Lukkes, is na twee termijnen op de komende ALV niet herkiesbaar. Het bestuur zoekt een nieuwe secretaris. Mocht u belangstelling hebben of een geschikt iemand op het oog hebben, laat dit weten door een mailtje te sturen naar JannyBloembergen@gmail.com. Aangezien we graag zowel mannen als vrouwen in het bestuur vertegenwoordigd willen hebben, worden vrouwen uitdrukkelijk gevraagd om te reageren.

Nieuws vanuit het wetenschapsgebied

De Agronomisch-Historische Bijdragen

Anton Schuurman, april 2024

Tot voor kort waren er in Nederland drie reeksen op het terrein van de “groene” geschiedenis:

- de *Agronomisch-Historische Bijdragen*, 1 (1948) – 16 (1999) (= voorlopig de laatste); uitgegeven door de Vereniging voor Landbouwgeschiedenis

- *Historia Agriculturae*, 1 (1953) – 48 (2022) (= voorlopig de laatste), uitgegeven door het Nederlands Agronomisch Historisch Instituut; voortzetting voorzien via de Vereniging voor Landbouwgeschiedenis
- *AAG Bijdragen*, 8 (1962) (1 (1958) de eerste zeven waren overdrukken of stencils) — 42 (2003) (= voorlopig de laatste), uitgegeven door de leerstoelgroep geschiedenis van de Wageningen Universiteit.

Van deze drie reeksen zijn de *Agronomisch-Historische Bijdragen* wellicht het onbekendst. Terwijl de *AAG Bijdragen* wetenschappelijke publicaties (vanaf 1975 bijna uitsluitend dissertaties) bevatte van de leerstoelgroep geschiedenis van de Wageningen Universiteit, en de reeks *Historia Agriculturae* oorspronkelijk vooral bronnenpublicaties waren, maar later eveneens wetenschappelijke studies publiceerde, maakte de door onze Vereniging uitgegeven reek *Agronomisch-Historische Bijdragen*, juist een tegenovergestelde ontwikkeling door. Vanaf de jaren tachtig van de twintigste eeuw is deze reeks gebruikt om voor de landbouwgeschiedenis belangrijke bronnen te publiceren. Daarvoor waren het publicaties van wetenschappelijke studies, dikwijls eerder gegeven als voordracht op een van de bijeenkomsten van de Vereniging (zoals er in de jaren tachtig van de twintigste eeuw een informeel samenwerkingsverband was met het Economisch-Historisch Jaarboek). Formeel is de reeks niet stopgezet. De stormachtige ontwikkeling van digitalisering na 2000 riep echter de vraag op in hoeverre het zinvol was dit soort bronnen-uitgaven op papier te blijven doen, of dat er juist digitale publicaties moesten plaats vinden en dan wel met wie: de Wageningen Universiteit, de KB, een andere partner. Dankzij Jos Lankveld is op die manier in samenwerking met de bibliotheek van de WUR de *Landbouwcourant* en andere negentiende eeuwse reeksen in Delpher terecht gekomen. Een echte bronnenuitgave is bovendien serieus werk dat meer behelst dan een herdruk met een voorwoord. Maar ook daarover is te discussiëren. Wie van ons zou nu nog *Delpher* willen missen? Of de historische publicaties van het CBS?

Ik wil in deze bijdrage de aandacht vestigen op de bronnen-uitgaven van onze eigen reeks. Ze geven een mooi overzicht van de Nederlandse landbouw van voor 1950 in eigentijdse beschrijvingen. De nadruk ligt op het landbouwbedrijf – de agronomische geschiedenis. Terugkijkend vanuit nu hebben we sterk de neiging om het landbouwbedrijf van voor 1950 tegen dat van erna af te zetten. De hedendaagse landbouw valt dan onder het label industriële landbouw, en die van voor 1950 als traditioneel en daarmee quasi onveranderlijk. Deze publicaties vormen een mooie correctie op dit beeld in hun eigentijdse beschrijving en geven veel meer diepte aan het landbouwverleden (en daarmee aan de landbouwtoekomst).

Beginnen we met het meest recente werk. *De Nederlandse Landbouw* door G. Minderhoud (bezorgd door ons oud-erelid Jan Bieleman). Het is het supplement van zijn in dezelfde reeks verschenen *Inleiding tot de landhuishoudkunde*, waarin landbouw in maatschappelijk zin aan de orde komt. Minderhoud geeft een overzicht van de factoren die het landbouwbedrijf bepalen; gaat dan over tot de ontwikkeling van de landbouw in de eerste helft van de twintigste eeuw (waarbij hij ook wat ontwikkeling van prijzen geeft om die ontwikkeling te verklaren). Vervolgens behandelt hij in feite in twee delen de takken van landbouw: één hoofdstuk gaat over het grondgebruik waarbij hij uitgaat van de grondsoort en de andere hoofdstukken behandelen de verschillende soorten van landbouw (met uitzondering van de akkerbouw die hij bij de grondsoorten heeft behandeld).

De twee delen *Landbouwkundige beschrijvingen uit de 19de eeuw (deel 1 Groningen; deel 2 Overige provincies)* bezorgd door G.H. Kocks en, ons oud-erelid, J.M.G. van der Poel doen in feite hetzelfde, maar minder systematisch (omdat ze specifieke streken beschrijven) en gedetailleerder. Ook dit zijn grotendeels agronomische beschrijvingen die ons het soort landbouwbedrijf – teelt, werkwijze, gereedschap – beter leren kennen. De beschrijvingen zijn oorspronkelijk gepubliceerd in afleveringen van het *Tijdschrift ter Bevordering van Nijverheid*. De vroegste is uit 1834, de laatste uit 1871 – een periode waarin aanmerkelijke veranderingen in de Nederlandse landbouw zich hebben voorgedaan, zoals de bezorgers opmerken. Desniettemin hebben ze niet gekozen voor een chronologische volgorde, maar voor een geografische. Dat

betekent dat de lezer zich bewust moet blijven van de tijdsperiode waarover het desbetreffende artikel gaat. De beschrijvingen zijn niet echt bedliteratuur. De bezorgers hebben een verklarende woordenlijst toegevoegd en wat afbeeldingen van gereedschap en werktuigen die in de teksten worden genoemd. Bovendien hebben ze een register gemaakt waardoor de informatie die de teksten bevat, beter wordt opengelegd en de bundels beter als informatiebron kunnen worden gebruikt.

De publicatie *De Gelderse landbouw beschreven omstreeks 1825* (bezorgd door wederom een oud erelid: Henk Roessingh, en door Lex Schaars) is een heruitgave van het landbouwkundig deel van de *Statistieke beschrijving van Gelderland*. Dit is de meest voorbeeldige uitgave van de reeks. In negentig pagina's wordt de totstandkoming van deze beschrijving uit de doeken gedaan en hoe deze beschrijving ("statistiek" in de oude betekenis van het woord) past in de tijd en de eraan voorafgaande geschiedenis. Dan volgt de bron zelf (300 bladzijden!). De uitgave wordt afgesloten met een register, een uitgebreide verklarende woordenlijst met tal van geleerde observaties, een plantenlijst, een lijst van maten en gewichten, een register van aardrijkskundige namen en ook hier weer behulpzame afbeeldingen.

De inleiding van deze uitgave is een juweeltje, en zonder Lex Schaars te kort te willen doen, lees ik hem toch vooral als het testament van Henk Roessingh als agrarisch-historisch onderzoeker van de vroegmoderne tijd. De bezorgers proberen in hun inleiding enkele halsstarrige fouten uit de literatuur te corrigeren. Niet A.C.W. Staring is de belangrijkste auteur van deze Statistieke Beschrijving, maar Isaac Anne Nijhoff. Deze auteur zorgt er naar hun mening ook voor dat in deze statistieke beschrijving het beeld niet gedomineerd wordt door wat er nieuw is in die tijd (waar veel landbouw-geïnteresseerden toen een handje van hadden), maar hij heeft aandacht voor de normale praktijk (wat in de ogen van de bezorgers de waarde van deze beschrijving vergroot). Ook nu nog steeds veel als bron gebruikte landbouwwetenschappers als Wttewaal en Staring (W.C.H.) krijgen vegen uit de pan: zij vergelijken landbouwpraktijken met die die de hoogste opbrengsten halen, zonder dat ze rekening houden met de bodemomstandigheden en met de sociale en economische structuur van een streek. De landbouwpraktijk was anders, niet primitiever of traditioneler,

oordelen de bezorgers. De kritiek die Roessingh en Schaars op hun (Wttewaal, Staring, Van Hall) aanbevelingen hebben, lijkt op die van hedendaagse onderzoekers op koloniale landbouw en wel dat de kolonisten te weinig gekeken hebben naar de aanwezige kennis en vakmanschap van de lokale boeren*innen en naar de specifieke lokale omstandigheden. De kritiek lijkt ook op die van Jan Douwe van der Ploeg op de optimale landbouw-ideeën van de landbouwwetenschap in zijn nieuwste boek over stikstof. Hij verwijt in feite de Wageningen universiteiten te modelmatig te werk te gaan. Roessingh en Schaars benadrukken dat landbouw voortdurend veranderde in reactie op maatschappelijke omstandigheden en het streven van boer*innen naar bestaanszekerheid.

In het agrarisch-historisch onderzoek ligt dikwijls de nadruk op het boeren en veel minder op sociale aspecten van de boer*innen en de landarbeider*sters. Dat is een kant die goed aan de orde komt in het door Jan Luiten van Zanden uitgegeven boek *Den zedelijken en materiëlen toestand der arbeidende bevolking ten platten lande. Een reeks rapporten uit 1851*. Hierin staat de reactie centraal van de toenmalige landbouw-notabelen/wetenschappers op de slechte economische omstandigheden op het platteland tijdens en na de aardappelcrisis van de tweede helft van de jaren veertig van de negentiende eeuw. Ze zijn geschreven door dezelfde groep mensen die ook de regionale beschrijvingen hebben gedaan – plattelandsnotabelen met een wetenschappelijke belangstelling. Ook aan deze publicatie gaat een gedegen inleiding vooraf, geschreven door Van Zanden die de rapporten in hun economische context plaatst en daarmee een naïef gebruik ervan tegengaat. In dit verband moet ik ook noemen het door Goffe Jensma uitgegeven boekje *Tien Friezen over armoede en zedenbederf. De bronnen van J.H. Beucker Andreae's Rapport betreffende een onderzoek naar den zedelijken en materiëlen toestand der arbeidende bevolking ten platten lande en van de middelen om dien zooveel mogelijk te verbeteren*. Het rapport van Beucker Andreae staat in de publicatie van Van Zanden. Dankzij Jensma zien we hoe in de negentiende eeuw dit soort rapporten tot stand kwam (ook later bij het beroemde rapport van de Commissie van Landbouw van 1886). Men vraag anderen uit de eigen kring om voor hun lokaal gebied een verslag te schrijven en gebruikt dat dan voor een

overkoepelend verslag. Zoals gezegd, de belangrijkste verdienste van Van Zandens publicatie is dat we een in de agrarische geschiedenis verwaarloosd onderwerp aan de orde gesteld zien worden, zij het nog steeds niet door de ogen van de betrokkenen zelf.

Als de lezer*es na al deze eigentijdse beschrijvingen ook wat meer wetenschappelijke duiding en analyse wil hebben, dan grijpt men wellicht snel naar Bielemans, *Boeren in Nederland*. Van Zandens proefschrift *De economische ontwikkeling van de Nederlandse landbouw in de negentiende eeuw, 1800-1914*; en het proefschrift van onze huidige penningmeester, Merijn Knibbe, *Agriculture in the Netherlands, 1851-1950. Production and institutional change* zijn dan zeker eveneens aanbevelenswaardig (en boordevol seriële data).

Op de website van de Vereniging is een volledig overzicht te vinden van alle boeken die in de reeks Bijdragen zijn verschenen - <http://landbouwgeschiedenis.nl/bronnen/agronomisch-historische-bijdragen/>. De genoemde boeken zijn ook nog steeds te koop.

Boekbesprekingen, Piet van Cruyningen

Lessen over stikstof van een Wageningse coryfee

Jan Douwe van der Ploeg laat in een kort en boos boek zien hoe de huidige stikstofproblemen als het resultaat kunnen worden gezien van het landbouwbeleid van de laatste vijftig, zestig jaar, waar politiek, landbouworganisaties en volgens hem ook de Wageningse universiteit verantwoordelijk voor zijn.

Jan Douwe van der Ploeg, *Gesloten vanwege stikstof. Achtergronden, uitwegen en lessen* (Gorredijk: Noordboek, 2023) 182 p. ISBN 9789464711370.

Veenontginningen ten noorden van Amsterdam

Corrie Boschma-Aarnoudse heeft een handzame synthese geschreven van het archeologisch en historisch onderzoek naar de ontginning en verdere agrarische

en economische ontwikkeling van Waterland en de Zeevang tot het eind van de Middeleeuwen. Ze komt daarbij tot nieuwe inzichten.

Corrie Boschma-Aarnoudse, *Boer en poorter in het veen. Waterland en de Zeevang in de Middeleeuwen* (Heerhugowaard en Wormer: Uitgeverij Noord-Holland, 2022) 154 p. ISBN 9789492335357.

Een boerderij in het Münsterland

Ewald Frie, hoogleraar Nieuwste Geschiedenis in Tübingen, heeft de ondergang van de traditionele boerensamenleving in het Münsterland beschreven aan de hand van de geschiedenis van zijn eigen familie. Zoals voor veel boerenfamilies geldt, is nu niemand uit de familie nog werkzaam in de landbouw. Het is geen nostalgisch boek geworden, wat bijvoorbeeld blijkt als hij vertelt hoe zijn vader beertjes castreerde met zijn zakmes. Het boek is vorig jaar verschenen en nu al aan zijn veertiende druk bezig.

Ewald Frie, *Ein Hof und elf Geschwister. Der stille Abschied vom bäuerlichen Leben* (München: C.H. Beck, 2023) 191 p. ISBN 9783406797170.

Het Fries Landbouwmuseum zoekt een nieuwe directeur.

De huidige directeur Klaas Zandberg vertrekt per 1 april a.s. Hij wordt gemeentearchivaris van Oost- en Weststellingwerf en Opsterland. Zie voor de vacaturetekst: <https://landbouwmuseumfriesland.nl/Vacature>

In Memoriam

R.I.P Gerard Maria Theresia Trienekens, 02-06-1941 - 30-03-2024.

Historicus, Breugheliaans observator en 'schier contente mens'.

Op 30 maart is Gerard Trienekens overleden. Gerard was, naar eigen zeggen, het oudste lid van de vereniging en trouw bezoeker van onze excursiedagen. Ook is hij 8 jaar bestuurslid geweest. Daarnaast was hij een toonaangevend landbouw- en plattelandshistoricus, waarbij landbouw in brede zin moet worden begrepen.

Gerard werd in 1941 in Boekel geboren waar zijn vader directeur van de zuivelfabriek was. Zijn moeder bracht met succes tien kinderen groot, waar er twee vóór Gerards geboorte reeds waren overleden. Gerard heeft zijn vader nauwelijks gekend aangezien deze vroegtijdig overleed in 1944. Zijn moeder was een krachtige vrouw, die zo nodig de steun en hulp van de dorpsgemeenschap mobiliseerde.

Gerard combineerde een scherp observatievermogen met de vaardigheid details in een groter kader te plaatsen. Hij wist dat. Zijn autobiografie, *'Gezien door de IJsvogel'*, begint ermee. De IJsvogel uit de titel is afkomstig van een uit 1544 daterend schilderij 'De Kopermijn' van de hand van Lucas Gassel. Vanuit de rechteronderhoek neemt de vogel op de omslag afgebeeld een ruim tafereel in ogenschouw, met als boodschap: kijker, wees gewaarschuwd, er staat meer dan er staat! Door het combineren van een aantal details maakt Gerard, in het voorwoord, aannemelijk dat dit inderdaad niet enkel een schilderij is van een kopermijn, maar dat ook de hele procesgang is afgebeeld van een dief van kostbare metalen, van de braakproef tot de uitvoering van de straf.

Dit observatievermogen komt, samen met zijn sociale inslag, ook naar voren in zijn werk als landbouw- en plattelandshistoricus. Op basis van een grote hoeveelheid details wordt een totaalbeeld opgebouwd. Voor zijn werk op het gebied van de voedselvoorziening in de Tweede Wereldoorlog is dat totaalbeeld zelfs in één getal samen te vatten: 2.700 calorieën per persoon per dag. Dat was de beschikbaarheid van voedsel in de verslagjaren 1942-1943 en 1943-1944. In zijn werk op het gebied van de plattelandsgeschiedenis, focuste hij op Oostelijk Noord-Brabant in de periode 1770-1910. Hier zien we het terug in de benaming in combinatie met de opzet. Hij slaagde erin tweehonderd vrijwilligers aan het werk te krijgen om data over mensen te verzamelen, die vervolgens als basis moesten dienen voor een 'integrale geschiedschrijving'. Eén van de memorabele voorbeelden daarvan was een grafiek van het (stijgende) aantal hosties dat na 1850 per kerkganger per jaar werd uitgereikt. Dit lijkt een schijnbaar onbenullig lokaal detail. Maar het past in het beeld van de wereldwijde Roomse Kerk die in deze periode de beleving van het katholieke geloof meer persoonlijk wilde maken: devotionalisering. Een globale trend. Dit

artikel was niet van de hand van Gerard, maar van een van zijn studenten, en paste wonderwel in de opzet van het project. Die katholieke kerk speelde een grote rol in het leven van Gerard. Zelfs heeft hij, na jaren op het kleinseminarie, nog een jaar de priesteropleiding gevolgd. Dit bleek echter niet zijn roeping en hij ging geschiedenis studeren in Nijmegen. Uiteindelijk leidde dit, na een aantal jaren als reisleader en docent in het middelbaar onderwijs, tot een baan aan de Universiteit Utrecht. Hier schreef hij met ambitie en vasthoudendheid een proefschrift dat voortborduurde op zijn 'masterscriptie' en dat de voedselvoorziening in de Tweede Wereldoorlog als thema had. Een van zijn conclusies was dat deze uitstekend werd georganiseerd. Vanuit het directoraat voor landbouw slaagde men er door uitgebreide maar verstandige planning in om deze voorziening op een adequaat peil te houden, tot de ineenstorting van het transportsysteem in het najaar van 1944. Voor alle duidelijkheid: in de Randstad waren er, in de winter en het voorjaar van 1944-1945, grote tekorten en de sterfte ging omhoog. Gemotiveerd stellen dat dit in de periode daaraan voorafgaand veel minder of zelfs niet het geval was, werd Gerard in de publieke discussie niet in dank afgenomen.

Daarnaast bleek dat het distributiesysteem (dus niet het transportsysteem, maar de mensen en organisaties die het zeer schaarse aanwezige voedsel verdeelden) in de hongerwinter niet faalde. Waar ten tijde van hongersnood distributiesystemen falen, daar heerst het recht van de sterkste. In de Randstad was dat niet zo. Opmerkelijk was dat de sterfte onder jonge kinderen relatief (!) weinig toenam, vergeleken met de situatie tijdens veel andere hongersnoden. In de wetenschappelijke discussie is hier veel over te doen geweest. Maar recent onderzoek bevestigt de gegevens die Gerard hierover in verschillende publicaties naar voren heeft gebracht. Gerard heeft medewerkers van het NIOD, die in publicaties een andere visie waren toegedaan, hier herhaaldelijk en nog betrekkelijk kort geleden op gewezen. Ook komt hij er in zijn autobiografie tamelijk uitgebreid op terug. Mede gezien het recente onderzoek hierover: inhoudelijk en naar methodiek waarschijnlijk zeer terecht.

Voor zijn studenten was Gerard vaak inspirerend. Betrokken bij een scriptie-onderwerp of proefschrift kon hij uitgebreid commentaar op het werk leveren. Zijn colleges landbouwgeschiedenis, of die over het leven op het platteland in

de lange 19^e eeuw steunden op grote kennis van primaire bronnen en hadden meestal een herkenbare focus op Brabant.

In zijn autobiografie staan, naast een levensbeschrijving, ook veel verhalen die over het platteland gaan. Het beeld dat van zijn dorp, Boekel, oprijst is Breugheliaans. Spelen (rikken!), landbouw, jagen, natuur en heel veel mensen die af en toe een soort eenheid lijken te vormen met de door hun bewoonde huizen en huisjes. En, natuurlijk, de kerk. Tot aan het eind bleef hij betrokken bij de kerk, zingend en als parochielid, zij het niet als dogmaticus. Ook is hij nog deelnemer geweest van de excursie van de vereniging van najaar 2023. Gerard: betrokken en vasthoudend.

April 2024, Merijn Knibbe

Evenementen/Tentoonstellingen

Op de website zijn de links opgenomen naar voor onze vereniging relevante musea. Mocht u leden willen wijzen op een evenement/tentoonstelling, mail dan Janny Bloembergen (Jannybloembergen@gmail.com) met het verzoek een bericht op de website van de VLG te zetten.

In het **Landbouwmuseum Friesland** kunt u tot in dit najaar de tentoonstelling Vlas in Friesland bezichtigen: *'Rond 1880 is Friesland de grootste producent van vlas in Nederland. Het gewas diende niet alleen als een belangrijke grondstof voor de productie van linnen, maar fungeerde tevens als een cruciale bron van werkgelegenheid. De teelt van vlas was een agrarische activiteit, maar ook een middel om arbeiders en hun families gedurende de wintermaanden van inkomsten te voorzien. Deze arbeid werd vaak onder erbarmelijke omstandigheden verricht in de zogenoemde braakhokken.*

Met een bezoek aan deze expositie krijgt u niet alleen een historisch perspectief op de vlasteelt en de impact ervan op de Friese samenleving, maar ook een kijkje in de evolutie van het gebruik van vlas door de jaren heen. Onder de diverse tentoongestelde voorwerpen bevinden zich prachtige

olieverfschilderijen van Dirk Beintema. Daarnaast worden er kunstwerken getoond, waaronder een collectie dunne linnen sjaals, handgeverfd met plantaardig materiaal, van Nynke Runia van atelier en winkel Kleine-Lijn.’ Zie: <https://landbouwmuseumfriesland.nl/flaaks>

Lezingen/symposia

Mocht u leden willen wijzen op een interessante lezing/symposium, mail dan Janny Bloembergen (JannyBloembergen@gmail.com) met het verzoek een bericht op de website van de VLG te zetten.

mei 2024